

قرآن، اصلی‌ترین منبع فقه استدلالی نزد «فاضل مقداد» است

مهم‌ترین نکته در مورد تألیفات «فاضل مقداد» آن است که قرآن به عنوان مهم‌ترین و اصلی‌ترین منبع فقه استدلالی و احکام شرعی مورد استفاده قرار گرفته است. به گزارش خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا)، 603 سال پیش 26 جمادی الثانی سال 826 هجری قمری، «شیخ جمال‌الدین مقداد حلی اسدی» فقیه، عالم و محقق گرانقدر شیعه مذهب در نجف اشرف در گذشت.

شیخ جمال‌الدین در میان علما و فضایی حله به «فاضل مقداد» مشهور بود. او از پرورش یافتگان و شاگردان برجسته شهید اول؛ «محمدبن مکی» به شمار می‌رفت. فاضل مقداد در تکمیل و تغییر مبانی فقهی استاد خود کتاب‌های متعدد نوشت. وی از فقیهان عالی‌مقام شیعی است که همگان از او با احترام یاد کرده‌اند. «آیات‌الاحکام» و «آداب حج» از آثار فاضل مقداد است. زمان تولد فاضل مقداد مشخص نیست و محل تولدش حله قریه «سیور» و مزارش همان‌طور که ذکر شد نجف اشرف یا «مقدادیه» است. از اساتید وی می‌توان از عالمان بزرگی چون فخرالمحققین، سیدضیاءالدین و عبدالله الاعراجی، سیدعمیدالدین و... نیز نام برد.

شاگردان وی اشخاصی چون عبدالله مقداد، علی‌بن عبدالعالی المیسی العاملی، حسن‌بن راشد، محمدبن شجاع القطان الانصاری (ابن قطان) و علی تولینی نحابری عاملی بودند. «نضدالقواعد» (قواعد فقهیه)، «کنزالعرفان فی فقه القرآن»، «ارشادالطالبین الی نهج المسترشدین»، «اللوامع الالهیه فی مباحث الکلامیه» و «التنقیح الرائع» از جمله آثار این عالم شیعی است. دانشمند محقق و پژوهشگر ژرف‌اندیش؛ فاضل مقداد، صاحب نظری توانا در کلام، فقه، اصول، معانی، بیان، قرآن، حدیث و منطق بود و دارای تألیفات ارزشمندی است که نزد دانشمندان شیعه و سنی شهرت دارد. گرچه از شرح حال این عالم بزرگ که در قرن نهم هجری می‌زیسته مطالب زیادی در دست نیست، اما شهرت تألیفات متعدّدش در اقصی نقاط کشورهای اسلامی و تعظیم دانشمندان بزرگ در برابر مقام شامخ علم و فضیلت وی گویای علو مرتبت و عظمت اوست.

فاضل مقداد که به اعتبار محل تولدش به «فاضل سیوری» نیز معروف بوده و گاه به القاب «مشهدی» و «غروی» نیز خوانده می‌شد، پس از گذراندن مقدمات علوم اسلامی در حله و بغداد برای تحصیلات عالی فقه و اصول و کلام، به نجف اشرف رفته و پس از چندی تلاش و کوشش مثال زدنی به درجه اجتهاد نائل آمد و متصدی مقام مرجعیت شد.

زمان تولد فاضل مقداد مشخص نیست و محل تولدش حله قریه «سیور» و مزارش همان‌طور که ذکر شد نجف اشرف یا «مقدادیه» است. از او می‌توان از عالمان بزرگی چون فخرالمحققین، سیدضیاءالدین و عبدالله الاعراجی، سیدعمیدالدین و... نیز نام برد. وی از مشهورترین شاگردان و تربیت یافتگان مکتب فقهی شهید اول بود، به طوری که بسیاری از آثار خود را در شرح و تکمیل آرا و نظرات فقهی شهید اول به رشته تحریر درآورده است. دست‌آورد‌های تحقیقاتی و پژوهشی این فقیه وارسته و مجتهد فرزانه از منابع معتبر و مهم فقهی، قرآنی، ادبی، و روایی است و در طول تاریخ مورد استفاده عالمان و فقیهان بسیاری بوده است. فاضل سیوری توانست در علم کلام پژوهش‌های فراوانی از خود به جای گذارد و ارکان این علم را استوار و در تهذیب و تنقیح آن از افکار نادرست، گام‌های مؤثری بردارد. مهم‌ترین نکته در مورد تألیفات این فقیه وارسته آن است که قرآن به عنوان مهم‌ترین و اصلی‌ترین منبع فقه استدلالی و احکام شرعی مورد استفاده قرار گرفته و کتاب «کنزالعرفان فی فقه القرآن» وی که به آیات‌الاحکام پرداخته است از مشهورترین کتاب‌های فقهی و قرآنی قرون اخیر است.

شنیدن سخن دیگر عالمان در تمجید از مقام شامخ فاضل مقداد شاید گویاترین معرف شخصیت این فرزانه ناشناخته باشد. محقق تستری، محدث نوری، محمدباقر خوانساری، شیخ عباس قمی و محمدعلی مدرس او را فاضل، فقیه، متکلم دقیق، دانشمند، هوشمند، جمال دین و پژوهشگری محقق معرفی کرده‌اند.

از جمله آرای فقهی فاضل مقداد می‌توان به مسئله «عقد صلح» اشاره کرد، این عالم بزرگ می‌گوید: «عقد صلح برای قطع نزاع تشریح شده و این غایت این عقد است که غالباً به همراه آن است، چه خصومت پیشینی وجود داشته باشد و یا وجود نداشته باشد، بلکه مقدر باشد، به گونه‌ای که اگر عقد صلح نباشد خصومت به وجود می‌آید؛ مانند صلح بر عین مجهول، که اگر عقد صلح محقق نشود غالباً نزاع به وجود می‌آید».

به نظر فاضل مقداد، عقد صلح برای قطع نزاع تشریح شده و این غایت این عقد است که غالباً به همراه آن است، چه خصومت پیشینی وجود داشته باشد، بلکه مقدر باشد، به گونه‌ای که اگر عقد صلح نباشد خصومت به وجود می‌آید؛ مانند صلح بر عین مجهول، که اگر عقد صلح محقق نشود غالباً نزاع به وجود می‌آید.

این کلام در این صراحت دارد که مقصود از عدم سبق خصومت تنها فرضی است که اگر عقد صلح منعقد نشود، خصومت غالباً به وجود خواهد آمد و این همان خصومت متوقع و محتمل است. پس می‌توان گفت فاضل مقداد صلح ابتدایی را که عاری از خصومت محقق و متوقع است، نپذیرفته است.

«النافع یوم الحشر» که شرح «باب حدی عشر» علامه حلی (متوفی 726 هـ. ق.) است از جمله آثار کلامی فاضل مقداد است. شرح‌های بسیار بر باب حدی عشر علامه حلی نوشته شده است که از میان آن‌ها، شرح فاضل مقداد، بیش از دیگر شرح‌ها، مورد توجه اهل علم و تدریس در حوزه‌های علمیه قرار گرفته و بارها چاپ شده است. از این شرح، ترجمه‌های متعددی به فارسی صورت گرفته که معروف‌ترین آن‌ها، «الجامع فی ترجمه النافع» است که توسط «محمدعلی حسینی شهرستانی» (متوفی 1344 هـ. ق.) انجام شده است. همچنین این شرح به زبان انگلیسی برگردانده شده، که در سال 1928 میلادی در شهر لندن چاپ شده است.

کتاب «ارشاد الطالبین» که شرح «نهج المسترشدین» نوشته علامه حلی است دیگر اثر کلامی فاضل مقداد است. این اثر کلامی در سال 792 (هـ. ق.) به پایان رسیده است. این کتاب یکی از منابع

کتاب «اثبات الهداة»، نوشته شیخ حر عاملی و کتاب «بحار الانوار» نوشته علامه مجلسی است.*
* منابع: پایگاه‌های اطلاع‌رسانی تبیان، فقه اسلامی، صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران و مرکز جهانی اطلاع‌رسانی آل‌البیت.